

Yhdysvaltain ja Suomen
suhteiden kehitys
1919–1989

Minulla on ilo ja kunnia tervehtiä tämän historiallisen katsauksen lukijoita Yhdysvaltain järjestyksessä 61. ulkoministerinä sarjassa, joka alkaa Thomas Jeffersonista vuonna 1789.

Yhdysvaltain ja Suomen diplomaattisuhteiden 70-vuotinen historia on kunnianosoitus maidemme taitaville valtiomiehille, jotka niin hyvinä kuin huonoinakin aikoina pyrkivät ennen muuta palvelemaan oman maansa etuja. Nämä 70 vuotta kattavat suurimman osan 20. vuosisadan rauhattomasta historiasta. Erinomaiset suhteemme ovat suurelta osalta amerikkalaisten ja suomalaisten diplomaattien seitsemän vuosikymmenen ponnistusten tulosta, diplomaattien, joista toiset ovat hyvin tunnettuja ja toiset lähes historian unohtamia. Suomen tasavallan ja Amerikan Yhdysvaltain diplomaattisuhteiden historia muistuttaa meitä yhteisistä arvoistamme, kunnioittamistamme demokraattisista perinteistä sekä vaalimallamme oikeudenmukaiselle rauhan maailmalle omistautumisestamme.

Toivotan teidät tervetulleeksi tämän Yhdysvaltain ulkoministeriön historiantutkimusosaston Helsingin suurlähetystölle valmistaman katsauksen pariin, sillä toivon, että ymmärtämällä menneisyyttämme me voimme valmistautua paremmin tulevaisuutta varten.

Kunnioittavasti

James A. Baker III

ESIPUHE

Historioitsijan toimisto on laatinut tämän tutkimuksen Yhdysvaltain Helsingin-suurlähetystön pyynnöstä. Tutkimus perustuu Yhdysvaltain ulkoministeriön asiakirjoihin ja toissijaisiin lähteisiin.

Tämän tutkimuksen on laatinut ja kirjoittanut Nancy L. Golden operatiiviselta osastolta (Operations Staff Division) osaston johtajan David S. Pattersonin johdolla. Brigham Young -yliopiston opiskelija Blair Mitchell on auttanut tutkimustyössä.

William Z. Slany
Historioitsija
Historioitsijan toimisto
Ulkoministeriö

SISÄLLYSLUETTELO

Tiivistelmä	54
I Historiallinen tausta	55
Yhdysvaltain edustustojen perustaminen	55
Itsenäisyyteen johtavat tapahtumat	55
Suomi itsenäisyyden kynnyksellä	56
Suomen sisällissota	56
II Yhdysvaltain ja Suomen suhteiden alku	58
Suomen ulkopoliittika ensimmäisen maailmansodan jälkeen	58
Yhdysvaltain ja Suomen välisten diplomaattisuhteiden perustaminen	58
Yhdysvallat tunnustaa Suomen oikeudellisesti	59
Suomen suhteet Neuvosto-Venäjäan	60
III Yhdysvaltain ja Suomen välisten suhteiden lujittaminen 1920–1939	61
Suomen ”sotavelka” ja muita varhaisia sopimuksia	61
IV Talvisota 1939–1940	63
Talvisodan aattona	63
Talvisota	64
Yhdysvallat ja talvisota	64
Talvi- ja jatkosodan välinen aika	66
V Yhdysvaltain ja Suomen välisten suhteiden huononeminen 1941–1944	67
Asettuminen vastakkaisille puolille II maailmansodassa	67
Yhdysvaltain ja Suomen välisten suhteiden katkaiseminen	68

VI	Yhdysvaltain ja Suomen välisten suhteiden jälleerakentaminen 1945–1980	69
	Diplomaattisuhteiden palauttaminen	
	Yhdysvaltain ja Suomen välille	69
	Suomen sodanjälkeinen ulkopolitiikka	69
	Yhdysvaltain sodanjälkeinen Suomen-politiikka	70
VII	Yhdysvallat ja Suomi 1980-luvulla	73
	Yhdysvaltain ja Suomen välisen ystävyuden lujittaminen	73
	Viitteet	75
	Liitteet	77
	1. Yhdysvaltain Suomen-edustustot	78
	2. Yhdysvaltain Suomen-edustustojen päälliköt	79
	3. Lansingin muistio 27.2.1918	83
	4. Nuortevan kirje Lansingille 9.3.1918	89
	5. Mannerheimin kirje 20.6.1919	91
	6. Suomen edustajat Yhdysvalloissa	92
	7. Ulkoministeriön ohjeet Magruderille 12. ja 13.3.1920	94
	8. Yhdysvaltain ja Suomen välillä voimassa olevat sopimukset	97
	9. Vuoden 1934 sopimus ystävydestä, kaupasta ja konsulioikeuksista	101
	10. Suomen kartta	107
	11. Yhdysvaltain presidenttien vierailut Suomeen	108
	12. Vuoden 1952 Fulbright-sopimus	109, 116
	13. Suomen valtionpäämiesten ja pääministereiden vierailut Yhdysvaltoihin	124
	14. Yhdysvaltain ulkoministerien vierailut Suomeen	126
	15. Presidentti Reaganin puhe Finlandia-talossa	127, 135

TIIVISTELMÄ

Yhdysvallat ja Suomi ovat nauttineet seitsemän vuosikymmenen ajan läheisistä, ystävällisistä suhteista. Saavutettuaan itsenäisyyden Venäjältä vuoden 1917 lopulla Suomi pyrki aktiivisesti saamaan Yhdysvaltain diplomaattisen tunnustuksen, mutta Wilsonin hallitus oli huolissaan Suomen poliittisesta epävakaisuudesta ja sen siteistä Saksaan eikä tunnustanut Suomea diplomaattisesti ennen kuin toukokuun 7. päivänä 1919. Vuosina 1918–1920 Yhdysvallat vei Suomeen viljaa ja elintarvikkeita lievit-tääkseen osaltaan elintarvikepulaa.

1920-luvulla Yhdysvallat ja Suomi saattoivat suhteensa vakaalle ja ystävälliselle pohjalle. Ne solmivat useita sopimuksia lainan vakauttamisesta, rikollisten luovutta-misesta, tulliasioista, satamamaksuista, viisumimaksuista sekä välimies- ja sovittelu-menettelystä. 1930-luvun suuren laman aikana Suomi oli ainoa maa, joka jatkoi maailmansodan aikaisten velkojensa takaisinmaksua Yhdysvalloille. Tuona vuosikymmene-nä ystävälliset suhteet kehittyivät maiden allekirjoittaessa uusia sopimuksia, jotka laajensivat niiden keskeisiä taloudellisia ja kaupallisia siteitä.

Neuvostoliiton hyökättyä Suomea vastaan vuoden 1939 marraskuussa Roosevel-tin hallitusta hillitsivät isolationistiset mielialat, ja se antoi Suomelle vain rajoitettua rahallista apua talvisodan aikana. Yhdysvallat käytti kuitenkin diplomaattista ja mo-raalista painostusta yrittäen taivuttaa Neuvostoliittoa lieventämään Neuvostoliiton ja Suomen väliseen rauhansopimukseen sisältyviä vaatimuksia maaliskuussa 1940.

Yhdysvaltain ja Suomen väliset suhteet joutuivat huonoimmilleen, kun nämä maat asettuivat vastakkaisille puolille toisessa maailmansodassa. Yhdysvallat katkaisi diplo-maattisuhteensa Suomeen kesäkuussa 1944, mutta ei julistanut sota. Suomen allekirjoitettua aseleposopimuksen Yhdysvaltain liittolaisten kanssa syyskuussa 1944 ja karkoitettua saksalaiset alueeltaan Yhdysvallat nimitti edustajan Suomeen. Maalis-kuussa 1945 maat solmivat uudelleen diplomaattisuhteensa.

Toisen maailmansodan jälkeen Yhdysvaltain ja Suomen suhteita leimasi uusi vaka-us ja yhteistyön lisääntyminen. Suomi harjoitti tiukkaa puolueettomuuspolitiikkaa. Tajuten selvästi Suomen aran maantieteellisen aseman Yhdysvallat tuki Suomen puo-lueettomuutta ja antoi tukensa poliittisille ohjelmille, jotka eivät yllyttäisi Neuvosto-liittoa vastatoimenpiteisiin. Yhdysvallat tuki myös Suomen itsenäisyyttä ja sen kansanvaltaisia instituutioita. Yhdysvaltain ja Suomen välisissä suhteissa keskityttiin talo-udelliseen avunantoon ja kaupankäynnin lisäämiseen. Kolmen viime vuosikymmenen aikana suhteet ovat kehittyneet edelleen. Niihin on sisältynyt lukuisia virallisia korkean tason vierailuja sekä useita terveydenhoidon, tieteen ja kuljetusalan sopi-muksia. Suomi on rohkaissut idän ja lännen välisiä yhteyksiä ja toimi 1970-luvulla ensimmäisten strategisten aseriisuntaneuvottelujen ja Euroopan turvallisuus- ja yh-teistyökokouksen isäntänä. Vaikka Yhdysvallat ei ole antanut tukeaan Suomen tavoit-telemalle Pohjolan ydinaseettomalle vyöhykkeelle, kummankin maan näkökulma miltei kaikkiin kysymyksiin, myös muihin asevalvontakysymyksiin, on samankaltainen.

I HISTORIALLINEN TAUSTA

Yhdysvaltain edustustojen perustaminen

Yhdysvallat perusti ensimmäisen konsulitason edustuksen suurin piirtein sille alueelle, joka oli sittemmin käsittävä Suomen valtion, kun Reinhold Frenckell nimitettiin Yhdysvaltain konsuliksi Helsinkiin elokuun 31. päivänä 1850. Maaliskuun 7. päivänä 1863 John Sparrow nimitettiin konsulivirkamieheksi Viipuriin. Viipurin toimisto suljettiin vuonna 1907, avattiin uudelleen vuonna 1919 ja suljettiin jälleen huhtikuun 3. päivänä 1922. Yhdysvalloilla oli myös lyhyen aikaa konsulivirkamies Turussa toukokuun 16. päivästä 1890 joulukuun 31. päivään 1907. Helsingissä toimi Yhdysvaltojen konsuli toukokuun 24. päivään 1919, jolloin Thornwell Haynes nimitettiin täysivaltaisen ministerin arvoiseksi edustajaksi vastaperustettuun Suomen valtioon lähetystön perustamista odoteltaessa.¹

Itsenäisyyteen johtaneet tapahtumat

Ennen itsenäisyyden saavuttamista vuonna 1917 Suomi oli yli kuudensadan vuoden ajan osa Ruotsin valtakuntaa ja yli sadan vuoden ajan autonominen suuriruhtinaskunta Venäjän valtakunnan yhteydessä. Kuningas Eerikin ja Uppsalan roomalaiskattolisen piispan Henrikin ristiretki johti Ruotsin vallan vakiintumiseen Suomessa 1150-luvulla. Napoleonin sotien jälkeen Ruotsi luovutti Suomen Venäjälle, ja Suomesta tuli Venäjän suuriruhtinaskunta vuonna 1809 keisari Aleksanteri I:n hallituskautena. Maaliskuun 15. päivänä 1809 antamassaan hallitsijanvakuutuksessa Aleksanteri I julisti, että Suomen aikaisemmat instituutiot kuten uskonto ja Ruotsin perustuslaki sekä sen oikeudet ja tavat pysyisivät voimassa.

Venäläisten panslavistien painostuksesta keisari Nikolai II ryhtyi 1890-luvulla toimenpiteisiin Suomen autonomisen aseman lopettamiseksi. Venäjä lisäsi sortotoimiaan Suomessa peruuttaen vuoteen 1917 mennessä erillisen kansalaisuuden ja muita oikeuksia, mm. oikeuden poliittiseen toimintaan. Helmikuussa 1917 Venäjän vallankumous kukisti tsaarinvallan ja Suomi sai takaisin oikeutensa ja autonomiansa.

Suomi itsenäisyyden kynnyksellä

Bolshevikkivallankumous kannusti Suomea irrottautumaan Venäjästä, ja Pehr Evind Svinhufvudin johtama porvarilliseen enemmistöön nojaava senaatti antoi joulukuun 4. päivänä 1917 eduskunnalle esityksen Suomen julistamiseksi itsenäiseksi. Samana päivänä Svinhufvud esitti Yhdysvaltain Helsingin-konsulille Thornwell Haynesille pyynnön, että Yhdysvallat tunnustaisi Suomen itsenäiseksi valtioksi. Hän ilmoitti myös Haynesille haluavansa lähettää suomalaisen valtuuskunnan Yhdysvaltoihin keskustelemaan elintarvikepulasta ja Suomea uhkaavasta nälänhädästä. Suomen uusi hallitus toivoi myös kansainvälistä painostusta, joka pakottaisi venäläiset joukot vetäytymään pois Suomesta.

Haynes välitti pyynnön Yhdysvaltain ulkoministeriölle, joka vastasi joulukuun 8. päivänä 1917, että Suomen pääministerin pyyntö oli harkittavana.² Ulkoministeri Robert Lansing ilmoitti sittemmin Helsingin-konsulille sekä Venäjän-suurlähettiläälle David R. Francisille, että Yhdysvallat ei vastustanut suomalaisen valtuuskunnan vierailua, mutta bolshevikkivallankumousta Venäjällä seuranneiden poliittisten mulistusten ja epävarmojen olosuhteiden vuoksi se ei ollut valmis ottamaan kantaa itsenäisyyden tunnustamiseen.³

Vuoden 1918 tammikuun puoliväliin mennessä Saksa, Norja, Ruotsi, Tanska ja Ranska tunnustivat Suomen itsenäisyyden. Suomen poliittinen tilanne kävi kuitenkin epävarmaksi sisällissodan puhjetessa tammikuun lopulla 1918, jolloin seurasi taistelu vallasta sosiaalidemokraattien tukeman punakaartin ja valkokaartin välillä.

Suomen sisällissota

Sosiaalidemokraatit jakaantuivat pian kahtia, ja osa heistä liittyi punakaartiin, joka perusti omat asevarastonsa ja rahastonsa. Venäläiset bolshevikkijohtajat, jotka halusivat Suomesta sosialistista tasavaltaa joka tukisi heidän uutta hallitustaan, antoivat vakaan tukensa punakaartille, joka taisteli puolisoitilaallista suojeluskuntaa vastaan. Tammikuun loppupuolella 1918 punakaartilaiset valtasivat Helsingin rautatieaseman ja ryhtyivät valtaamaan pääkaupunkia ja muuta Suomea. Heillä oli pian hallinnassaan Etelä-Suomen kaupunki- ja teollisuusseudut, kun taas valkokaartilla oli hallinnassaan Suomen maaseutuvaltainen pohjoisosa. Saksa antoi lopulta tukensa valkoisille.⁴

Helmikuun 12. päivänä 1918 Yhdysvaltain Ruotsin-suurlähettiläs Ira Nelson Morris neuvoi ulkoministeriä, että Yhdysvallat ei tulisi tunnustaa Suomen itsenäisyyttä.

Morris pelkäsi, että punaiset, jotka pitivät hallussaan Helsinkiä sekä tärkeitä teollisuuskaupunkeja Tamperetta, Viipuria ja Turkuja, katsoisivat tällaisen toimenpiteen merkitsevän punahallituksen tunnustamista.⁵ Samoihin aikoihin tohtorit Julio N. Reuter ja Kaarlo Benedict Ignatius saapuivat Washingtoniin ja esittivät helmikuun 27. päivänä valtuuskirjeensä ulkoministerille pyytäen Svinhufvudin hallituksen tunnustamista. Ulkoministeri antoi heille epävirallisen vastauksen sanoen, että Suomessa vallitsevan sekaannuksen ja epäjärjestyksen vuoksi Yhdysvallat saattoi tunnustaa hallituksen vain de facto, tosiasiallisesti, ja lisäsi toivovansa, että sisällissota päättyisi pian. Niin pian kuin saataisiin perustetuksi vakaa hallitus, presidentti olisi valmis keskustelemaan sen tunnustamisesta, ulkoministeri sanoi.⁶

Myös punakaarti, väliaikainen vallankumousohallitus, pyysi Yhdysvalloilta tunnustusta. Tämän hallituksen edustaja Santeri Nuorteva pyysi Yhdysvalloilta elintarvike-toimituksia Suomessa vallitsevan ankaran elintarvikepuulan ja nälänhädän helpottamiseksi. Ulkoministeri vastasi tähän pidättyvästi, että Suomen tilanne on ollut ja on edelleen huolellisesti harkittavana ulkoministeriössä.⁷

Valkoiset pääsivät jälleen valtaan huhtikuun lopulla 1918, ja sisällissota päättyi toukokuun 15. päivänä 1918. Toukokuun 18. päivänä eduskunta valitsi pääministeri Pehr Evind Svinhufvudin valtionhoitajaksi siksi kunnes pysyvä hallitus saataisiin perustetuksi. Svinhufvud ylläpiti edelleen läheisiä suhteita Saksaan. Peläten Suomen joutuvan täysin Saksan valvontaan Yhdysvallat ei suostunut tunnustamaan Suomen itsenäisyyttä. Toukokuun 11. päivänä 1918 ulkoministeri Lansing esitti presidentti Wilsonille tohtori Reuterin ja tohtori Ignatiuksen adressin, jossa pyydettiin Suomen hallituksen tunnustamista. Presidentti vastasi Lansingille toukokuun 20. päivänä: ”Eikö mielestänne oikea vastaus tähän adressiin ole se, että me olemme valmiit tunnustamaan Suomen tasavallan vasta sitten, kun se osoittaa, ettei se ole Saksan valvonnassa, kuten se nyt näyttää olevan?”⁸ Suomen siteet Saksaan estivät Yhdysvaltoja myös myöntämästä Suomelle elintarvikeapua.

Kireys Yhdysvaltain ja Suomen välisissä suhteissa jatkui sen jälkeen kun saksalainen Hessenin prinssi Friedrich Karl oli valittu Suomen kuninkaaksi lokakuun 9. päivänä 1918. Hän ei ollut kuitenkaan vielä ottanut kruunua vastaan, kun Saksa allekirjoitti ensimmäisen maailmansodan päättävän aseleposopimuksen marraskuun 11. päivänä 1918. Yhdysvallat ei vielä tunnustanut Suomen itsenäisyyttä, mutta ilmoitti Helsingin konsulilleen marraskuun 22. päivänä 1918 toimittavansa Suomelle elintarvikeapua, joka alkaisi 5 000 tonnin lähetyksellä.⁹ Kuningashankkeeseen läheisesti kytkeytynyt Svinhufvud joutui epäilyttävään valoon ja erosi joulukuussa. Eduskunta valitsi silloin valtionhoitajaksi kenraali Carl Gustaf Mannerheimin, joka astui virkaansa joulukuun 12. päivänä. Joulukuun 16. päivään mennessä Saksa oli vetänyt maasta kaikki joukkonsa. Heinäkuun 17. päivänä 1919 hyväksyttiin uusi hallitusmuoto, jonka

mukaan Suomella oli oleva presidentti ja yksikamarinen eduskunta. Uusi eduskunta valitsi heinäkuun 25. päivänä presidentiksi Kaarlo J. Ståhlbergin.

II YHDYSVALTAIN JA SUOMEN SUHTEIDEN ALKU 1919–1920

Suomen ulkopoliittika ensimmäisen maailmansodan jälkeen

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen Suomen ulkopoliittikan pääasiallisena sisältönä oli saavutetun itsenäisyyden puolustaminen. Suomi pyrki rauhanomaisiin suhteisiin kaikkien maiden kanssa ja pyrki noudattamaan puolueettomuutta sekä olemaan joutumatta mukaan muiden valtioiden väliin selkkauksiin tai joutumatta itse selkkauksiin niiden kanssa. Suomi huolehti myös tunnontarkasti kansainvälisistä sitoumuksistaan kuten velkojen takaisinmaksusta.¹⁰

Yhdysvaltain ja Suomen välisten diplomaattisuhteiden perustaminen

Pariisissa toukokuun 3. päivänä 1919 pidetyssä ministerineuvoston kokouksessa, johon osallistuivat Yhdysvaltain, Yhdistyneen kuningaskunnan, Ranskan ja Japanin edustajat, Yhdysvallat ja Yhdistynyt kuningaskunta suostuivat tunnustamaan Suomen tosiasiallisen hallituksen. Toukokuun 7. päivänä 1919 ulkoministeri Lansing sähkötti Suomen ulkoministerille Rudolf Holstille seuraavan viestin: ”Teidän Ylhäisyytenne: Minulla on kunnia ilmoittaa Teidän Ylhäisyydellenne, että Yhdysvallat on tunnustanut Suomen itsenäisyyden sekä hallituksen, jonka jäsen Teidän Ylhäisyytenne on, Suomen tosiasialliseksi hallitukseksi.”¹¹

Vastauksessaan Holsti kiitti Lansingia tunnustuksesta ja lisäsi:

*”Teidän Ylhäisyytenne kirje on pysyvä ikuisesti yhtenä Suomen itsenäisyyden varmimmista kilvistä ja sen ylväänä oppaana Yhdysvaltain oman demokraattisen vapauden peruslähteenä olleisiin yleviin ihanteisiin.”*¹²

Toukokuun 24. päivänä 1919 konsuli Thornwell Haynes nimitettiin Yhdysvaltain täysivaltaisen ministerin arvoiseksi edustajaksi Suomeen siksi kunnes perustettaisiin lähetystö, mikä edellytti kongressin suostumusta, ja Helsinkiin saapuisi akkreditoitu lähettiläs.

Suomen ensimmäinen edustaja Yhdysvalloissa, Armas Herman Saastamoinen, esitti valtuuskirjeensä presidentti Wilsonille elokuun 21. päivänä 1919.¹³ Saastamoinen kiinnitti tässä yhteydessä huomiota Suomen ja Yhdysvaltain lämpimiin suhteisiin sanoen:

”Me emme ole Yhdysvalloille kiitollisia ainoastaan itsenäisyytemme tunnustamisesta, vaan olemme tälle maalle syvästi kiitollisia myös siitä suurenmoisesta avusta, jota olemme saaneet elintarvikkeiden muodossa. Voin sanoa, että Yhdysvaltain oikeaan aikaan tarjoama apu pelasti meidät suoranaishaltä nälänhädältä, emmekä unohda sitä koskaan.

Herra Presidentti, vaikka Suomen ja Yhdysvaltain viralliset yhteydet ovatkin hyvin hiljattain solmitut, näiden kahden maan keskeinen kanssakäyminen on todellisuudessa hyvin vanhaa perua. Ensimmäiset suomalaiset tulivat tähän maahan yli kaksisataa vuotta sitten ...

Herra Presidentti, pyydän vakuuttaa teille että maani haluaa perustaa mitä ystävällisimmät ja läheisimmät suhteet Yhdysvaltain kanssa sekä ylläpitää näitä suhteita, emmekä tule säästämään vaivaa voittaaksemme maanne luottamuksen ja myötätunnon.”¹⁴

Presidentti Wilson vastasi Saastamoiselle:

”Tunnustaessaan Suomen tosiasiallisesti itsenäisenä hallituksena Yhdysvaltain hallitusta innoitti myötätunto asiaa kohtaan, joka muistuttaa siitä, mikä johti omaan itsenäisyysjulistukseemme vuonna 1776.

... Lupaan teille mielihyvin vakaata yhteistyöhaluani kaikessa, mikä on omiaan edistämään arvostettuja ystävällisiä suhteita ja onnellista kanssakäymistä Yhdysvaltain ja Suomen kesken.

Herra Ministeri, olkoon teidän oleskelunne tässä pääkaupungissa hedelmällinen tuloksiltaan ja miellyttävä kokemuksiltaan tämän hallituksen viranomaisten kanssa, jotka tulevat ponnistelemaan uutterasti lujittaakseen niin äskettäin solmittuja suhteita.”¹⁵

Yhdysvallat tunnustaa Suomen oikeudellisesti

Vuoden 1919 loppupuolella Suomen viranomaiset pyysivät useaan otteeseen Yhdysvaltain viranomaisia tunnustamaan Suomen hallituksen de jure, oikeudellisesti. Joulukuun 20. päivänä 1919 Suomen lähettiläs esitti ulkoministeri Lansingille muistion, jossa lueteltiin useita syitä, miksi Suomi tulisi tunnustaa oikeudellisesti. Vastauksessaan ministeri Saastamoiselle tammikuun 12. päivänä 1920 Lansing ilmoitti, että koska

täydelliset diplomaattisuhteet on perustettu, Yhdysvaltain hallitus toivoo saavansa lähetystön Helsinkiin niin pian kuin on käytännössä mahdollista. Hän lisäsi antaneensa Alexander Magruderille ohjeet matkustaa Helsinkiin ja esittää valtuuskirjeensä väliaikaisena asiantuntijana. Tämä toimenpide merkitsi sitä, että Yhdysvallat tunnusti Suomen oikeudellisesti. Maaliskuun 6. päivänä 1920 Yhdysvaltain kongressi myönsi valtuudet lähetystön perustamiseksi Suomeen. Yhdysvaltain Ruotsin-lähettilästä Ira Nelson Morrisia pyydettiin ilmoittautumaan Helsinkiin toimiakseen väliaikaisena asiantuntijana lähettilään saapumiseen asti.¹⁶ Alexander Magruder esitti valtuuskirjeensä maaliskuun 20. päivänä 1920 ja pysyi väliaikaisena asiantuntijana lokakuun 8. päivään 1921 asti, jolloin Charles L. Kagey nimitettiin täysivaltaiseksi lähettilääksi Suomeen.¹⁷

Suomen suhteet Neuvosto-Venäjään

Vaikka Neuvosto-Venäjä ei ollut virallisesti sodassa Suomea vastaan Suomen sisällissodan aikana, sen punakaartille antama apu oli ollut merkittävää. Suomen itsenäistymisen ja sisällissota olivat myös tuoneet esiin kysymyksiä, jotka koskivat rajoja, alueuovutuksia sekä lukuisia muita maiden välisiä taloudellisia ja varainhoidollisia seikkoja. Lokakuun 14. päivänä 1920 Suomi ja Neuvosto-Venäjä allekirjoittivat rauhansopimuksen Tartossa Virossa. Sopimuksen ehdot edellyttivät Venäjän luovuttavan Suomelle Petsamon alueen, taloudellisten ja varainhoidollisten kysymysten selvittämistä, Petsamon sekä lukuisien Suomenlahdessa ja muualla sijaitsevien suomalaisten saarten demilitarisointia sekä vapaata kauttakulkuoikeutta Suomesta Pietariin. Erillisessä julistuksessa Neuvostoliitto julisti Itä-Karjalan Neuvosto-Venäjän autonomiseksi alueeksi.¹⁸

III YHDYSVALTAIN JA SUOMEN VÄLISTEN SUHTEIDEN LUJITTAMINEN 1920–1939

Suomen ”sotavelka” ja muita varhaisia sopimuksia

Yhdysvaltain ja Suomen keskinäinen kanssakäyminen laajeni tasaisesti ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Auttaakseen torjumaan Suomen ankaraa elintarvikepulaa Yhdysvallat vei vuosina 1918–1920 Suomeen 170 000 tonnia viljaa ja muita elintarvikkeita. Suomi maksoi tästä elintarvikeavusta 16 miljoonaa dollaria omista varoistaan ja lainasi lähes 8,3 miljoonaa dollaria Yhdysvaltain liittovaltiolta.

Vuodesta 1920 alkaen Yhdysvallat ja Suomi rakensivat lujia siteitä useilla tavoin. Toukokuun 1. päivänä 1923 maat solmivat lainanvakuuttamissopimuksen. Sopimus edellytti Suomen maksavan 9 miljoonan dollarin suuruisen velkansa 3 prosentin korolla ensimmäisten 10 vuoden ajalta ja 3 1/2 prosentin korolla sen jälkeen 62 vuoden pituisena ajanjaksona. Vaikka Suomen velka olikin teknisesti syntynyt avustustoimenpiteenä, amerikkalaiset kutsuivat kaikkia maailmansodan aikaisia lainoja ”sotaveloiksi”.¹⁹

Yhdysvallat ja Suomi olivat yhteistyössä muillakin aloilla. Pyrkien ”edistämään oikeuden asiaa” Yhdysvaltain ja Suomen edustajat allekirjoittivat Helsingissä elokuun 1. päivänä 1924 sopimuksen rikollisten luovuttamisesta. Tätä sopimusta täydennettiin ja muutettiin toukokuun 17. päivänä 1934.²⁰

Toukokuun 2. päivänä 1925 Yhdysvallat ja Suomi päätyivät käytännön kompromissiin suosituimman maan aseman suomisesta molemminpuolisesti tullikysymyksissä. Sopimus edellytti kummankin maan suovan toiselle suosituimmaseman mm. tuonti- ja vientitulleissa, majakka- ja satamamaksuissa sekä muissa kauppaan liittyvissä maksuissa, samoin kuin kauttakuljetuksissa, varastoinnissa ja myyntiedustajien näytteiden kohtelussa.²¹ Yhdysvallat ja Suomi vaihtoivat nootteja joulukuun 21. päivänä 1925 satamamaksuista ja muista maksuista. Kumpikin maa suostui olemaan perimättä ”satama- ja majakkamaksuja tai muita maksuja” vastapuolen aluksilta niiden ollessa sen satamissa.²²

Lokakuun 22. päivänä 1925 Yhdysvallat ja Suomi vaihtoivat nootteja, joissa sallittiin viisumimaksujen perimättä jättäminen tietyiltä matkustajaluokilta (ei siirtolaisilta) näiden ylittäessä toisen maan rajan. Tämän sopimuksen korvasi myöhemmin viisumisopimus, joka solmittiin joulukuun 14. päivänä 1955.²³

Kesäkuun 7. päivänä 1928 Yhdysvallat ja Suomi allekirjoittivat välimiesmenettelysopimuksen. Kumpikin maa nimitti välimiehen, jonka tehtävänä oli neuvotella sopimukseen pääsemiseksi kaikista sellaisista kysymyksistä, joita ei voitu ratkaista muita diplomaattisia kanavia käyttäen.²⁴ Samana päivänä allekirjoitettiin sovittelusopimus

tarkoituksena lujittaa ”ystävyyssiteitä” Yhdysvaltain ja Suomen välillä ja ”edistää yleisen rauhan asiaa”.²⁵

1930-luvun alkupuolella maailmanlaajuinen lama sai Yhdysvallat harkitsemaan uudelleen ensimmäisen maailmansodan aikana syntyneitä velkoja. Toukokuun 23. päivänä 1932 Yhdysvallat ja Suomi solmivat sopimuksen, jolla muutettiin vuonna 1923 tehtyä lainanvakauttamissopimusta. Uusi sopimus vastasi niitä sopimuksia, jotka Yhdysvallat solmi 15 muun velallisen maan kanssa. Siinä säädettiin vuoden keskeytys lainan takaisinmaksuun, alkaen heinäkuun 1. päivästä 1931. Viivästyneet maksut tuli sopimuksen mukaan suorittaa kymmenen seuraavan vuoden aikana puolivuositaisissa erissä, koron ollessa 4 prosenttia. Kun ensimmäinen puolivuotiserä lankesi maksettavaksi joulukuun 15. päivänä 1932, Suomi kunnostautui olemalla velallisista ainoa, joka maksoi erän kokonaisuudessaan.²⁶

Yhdysvaltain ja Suomen väliset suhteet lujittuivat 1930-luvulla. Presidentti Franklin Delano Rooseveltin halu kehittää ystävällisemmät suhteet Suomeen oli ajoittain ristiriidassa Yhdysvaltain kongressissa vallitsevien kansallismielisten ja isolationististen suuntausten kanssa. Velkakysymys toi esiin toimeenpanovallan ja lainsäädäntövallan väliset erimielisyydet. Roosevelt ylisti Suomen asennetta velanmaksuja kohtaan, ja osoittaakseen arvontonsa hän ilmoitti ministeri Åströmille haluavansa vähentää 3 1/2 prosentin koron perin nimelliseksi suodakseen siten Suomelle tilaisuuden lyhentää maksuillaan itse velkasummaa.²⁷ Seuraavassa kuussa Roosevelt tarjosi Suomelle uutta velanmaksuohjelmaa. Jos suomalaiset maksaisivat 5 854 903 dollarin suuruisen velkansa seuraavien 30 vuoden kuluessa, Yhdysvallat ei perisi Suomelta lainkaan korkoa tästä velasta. (Yhdysvallat tarjosi vaihtoehtoina takaisinmaksua 40 vuodessa yhden prosentin korolla ja 50 vuodessa yhden ja puolen prosentin korolla.) Suomen hallitus vastasi suostuvansa presidentin 30 vuoden korottomaan ehdotukseen. Yhdysvallat ei kuitenkaan pannut tätä maksusuunnitelmaa täytäntöön, koska kongressi omaksui selvän kielteisen asenteen velanmaksuohjelman muuttamiseen. Vuoden 1934 loppuun mennessä kaikki velallismaat Suomea lukuunottamatta olivat ”keskeyttäneet toistaiseksi” velkojensa maksamisen Yhdysvalloille.²⁸

Suomi asettui myös tukemaan lukuisia Yhdysvaltain kahden- ja monenkeskisiä ehdotuksia jotka koskivat aseriisuntaa, kansainvälistä rauhaa sekä kansainvälisen kaupan rajoitusten poistamiseen tähtääviä toimenpiteitä.²⁹ Näiden ystävällisten suhteiden ansiosta kumpikin osapuoli saattoi allekirjoittaa helmikuun 13. päivänä 1934 ystävyyttä, kauppaa ja konsulioikeuksia koskevan sopimuksen, jolla laajennettiin vuonna 1925 solmittuja suosituimmuusasemaa ja satamamaksuja koskevia sopimuksia.

Vuoden 1934 sopimus perusti vankalle ja pysyvälle pohjalle koneiston Yhdysvaltain ja Suomen välisten läheisten taloudellisten ja kaupallisten suhteiden kehittämiseksi. Yhdysvallat oli erittäin kiinnostunut tämän sopimuksen solmimisesta, koska

Suomen ja Yhdistyneen kuningaskunnan kesken oli syyskuussa 1933 solmittu kauppasopimus, joka vaikutti epäedullisesti Yhdysvaltain ja Suomen väliseen kauppaan. Yhdysvaltain ja Suomen keskeinen sopimus edellytti vastavuoroisesti ehdottoman suosituimmuusaseman suomista vastapuolelle. Tasaveroista kohtelua edellytettiin merenkululle, ja sopimuksen muut kohdat koskivat maahantulo-, matkustus- ja oleskeluoikeutta. Sopimuksessa ulotettiin diplomaattioikeudet, -velvollisuudet, -etuoi-
keudet ja -immunitetti koskemaan myös konsuleja.³⁰

Toukokuun 18. päivänä 1936 Yhdysvaltain ja Suomen presidentit allekirjoittivat Washingtonissa vastavuoroisen kauppasopimuksen. Sopimuksessa myönnettiin Yhdysvalloille erinomaisia tullihuojennuksia lukuisten maataloustuotteiden osalta. Suomi puolestaan sai tullihuojennuksia graniitille, juustolle, sulfaattikäärepaperille, kermaseparaattoreille, koivuvanerille ja lankarullille.³¹ Vastavuoroinen kauppasopimus ei vaikuttanut ystävyyttä ja kauppaa koskevan sopimuksen oikeuksiin ja velvoituk-
siin.

IV TALVISOTA 1939–1940

Talvisodan aattona

Maailmansotien välisenä aikana Suomi saavutti huomattavia poliittisia, yhteiskunnallisia ja taloudellisia edistysaskeleita, ja sen demokraattiset instituutiot lujittuivat edelleen. Yhdysvaltain ja Suomen väliset suhteet olivat ystävälliset, mutta Suomen suhteita Neuvostoliittoon leimasi ajoittain kitka. Vuosina 1921–1923 kysymys Itä-Karjalan itsemääräämisoikeudesta aiheutti ristiriitaa Suomen ja Neuvostoliiton välille. Neuvostoliiton sortotoimenpiteet Karjalassa johtivat siihen, että tuhannet suomalaiset nousivat siellä kapinaan Neuvostoliittoa vastaan. Suomen hallitus ei virallisesti tukenut suomalaisia, ja venäläisten vastahyökkäysten jälkeen taistelut päättyivät helmikuussa 1922.

Karjalan kysymyksestä huolimatta suomalaiset ja neuvostoliittolaiset solmivat lukuisia kauppaa, luotsipalveluja, posti- ja lennätinpalveluja, rautatieliikennettä, kalastusoikeuksia sekä Suomenlahden, Laatokan ja Nevajoen ranta- ja muiden vesien käyttöä koskevia sopimuksia. Karjalan ongelma tuli kuitenkin esiin uudelleen vuonna 1939.³²

Talvisota

Koko 1920- ja 1930-luvun ajan Suomi uskoi, että puolueettomuuspolitiikka palveli parhaiten sen ulkopoliittisia etuja. Suomi pyrki ”ystävyyteen kaikkien kanssa, liittoihin ei kenenkään kanssa”. Adolf Hitlerin hyökkäysoimet Euroopassa 1930-luvun puolivälissä aiheuttivat Suomessa laajaa huolestuneisuutta, mutta Suomi antoi yhdessä muiden Pohjoismaiden kanssa puolueettomuusjulistuksen vuonna 1936.

Vaikka Suomi oli solminut sopimuksia, jotka suojasivat sen alueellista turvallisuutta ja koskemattomuutta, mm. sopimuksen Kansainliiton kanssa ja tammikuun 21. päivänä 1932 tehdyn hyökkäämättömyyssopimuksen Neuvostoliiton kanssa, se havaitsi suvereenisuutensa uhatuksi vuonna 1939. Saksan ja Neuvostoliiton vuoden 1939 elokuussa solmimassa salaisessa hyökkäämättömyyssopimuksessa Suomi luettiin kuuluvaksi Neuvostoliiton etupiiriin. Suomen sisällyttäminen Neuvostoliiton etupiiriin kävi vähitellen selväksi Suomen valtion johdolle Saksan ryhtyessä muuttamaan suhdettaan Suomeen ja Neuvostoliiton puolestaan esittäessä laajoja aluevaatimuksia ja vuokrausjärjestelyjä. Suomi pyrki kuitenkin ylläpitämään puolueettomuutensa, ja Saksan hyökättyä Puolaan syyskuun 1. päivänä 1939 Suomi ja sen pohjoismaiset naapurimaat antoivat heti julkilausumat, joissa ne korostivat puolueettomuuttaan. Suomi torjui sittemmin Neuvostoliiton aluevaatimukset Suomenlahdella sekä Suomen ja Neuvostoliiton raja-alueilla. Lokakuussa presidentti Roosevelt vetosi Neuvostoliittoon kehottaen tätä kunnioittamaan Suomen itsenäisyyttä ja aluerajoja. Suomi hyväksyi Yhdysvaltain ja Pohjoismaiden pyrkimykset tarjota diplomaattista välitystä kriisissä, mutta Neuvostoliitto torjui ne. Talvisodan nimellä tunnettu sota alkoi marraskuun 29. päivänä Neuvostoliiton hallituksen sanoutuessa irti hyökkäämättömyyssopimuksesta Suomen kanssa ja lähettäessä joukkonsa Suomen rajan yli Petsamossa. Seuraavana päivänä venäläiset pommittivat Helsinkiä ja muita Suomen kaupunkeja.

Yhdysvallat ja talvisota

Yhdysvaltain hallitus, jota ohjasi isolationistinen mieliala ja tiukka pitäytyminen puolueettomuussopimuksiin, jotka estivät amerikkalaisten aseiden toimitukset sotaikäisille maille, vastasi varovaisesti Suomen hätään. Yhdysvaltoja hillitsi myös huoli siitä, että sen toimenpiteet saattaisivat johtaa Neuvostoliiton solmimaan liiton Natsi-Saksan kanssa. Vastatessaan Suomen avunpyyntöihin Yhdysvallat julkitoi useaan otteeseen myötätuntonsa Suomen asiaa kohtaan ja tarjosi rajoitettua rahallista apua. Joulukuun 1. päivänä 1939 presidentti Roosevelt antoi lausunnon, jossa hän valitti Neu-

vostoliiton ”kauhistuttavaa väkivaltaa Suomea kohtaan”. Roosevelt vetosi myös kumpaankin maahan, pyytäen niitä olemaan pommittamatta ”linnoittamattomien kaupunkien siviiliväestöjä”. Seuraavana päivänä presidentti julisti ”moraalisen” saarron, kehottaen Yhdysvaltain lentokonetehdaita olemaan myymättä tuotteitaan siviilihenkilöitä vahingoittaville tai surmaaville sotaikäyville maille. Tätä linjaa laajennettiin joulukuun 20. päivänä koskemaan myös teknisen tiedon toimittamista korkealaatuisen lentokonebensisiin tuotantoa varten.

Yhdysvallat menetteli myös varovaisesti kun Suomen lähettiläs Hjalmar Procopé ja pääministeri Risto Ryti pyysivät joulukuun alussa apua Yhdysvalloilta. Torjuttuaan Procopén pyynnön Reconstruction Finance Corporation -nimisen rahoitusyhtiön välityksellä saatavasta 60 miljoonan dollarin lainasta tahi luotosta Yhdysvallat myönsi joulukuun 11. päivänä Suomelle 10 miljoonan dollarin luoton maataloustuotteita varten Vienti- ja tuontipankin (Export-Import Bank) välityksellä. Yhdysvallat auttoi Suomea myös puolivuositaisen velanmaksun kohdalla. Vaikka se ei taipunut yleisön painostukseen lykätä joulukuun 15. päivänä lankeavan 243 693 dollarin suuruista maksuerää, se sijoitti maksun valtiovarainministeriön väliaikaiselle lakkautustilille eikä kohdentanut sitä Suomen sotavelkatiliin ennen kuin vuoden 1940 heinäkuussa, jolloin talvisota oli päättynyt.

Tammikuun 16. päivänä 1940 presidentti Roosevelt kehotti kongressille lähettämässään kirjeissä kongressia lisäämään avunantoa Suomelle Vienti- ja tuontipankin välityksellä. Hän katsoi, että avunanto Suomelle muuten kuin sotatarvikkeina oli soveliasta ja laillista Yhdysvaltain puolueettomuuslakien puitteissa. Kun Suomen pyyntö saada käyttää jo myönnettyä 10 miljoonan dollarin lainaerää aseostoihin oli torjuttu, kongressi hyväksyi helmikuussa lakiesityksen, jonka puitteissa Vienti- ja tuontipankin lainaa lisättiin 20 miljoonalla dollarilla, joskin sen käyttö ”sodan välineiden” hankkimiseen yhä kiellettiin. Suomen ulkoministeri Väinö Tanner vastasi katkerasti, ettei Suomi voinut luottaa saavansa Yhdysvalloilta oleellista apua.³³

Yhdysvallat ryhtyi diplomaattisiin ponnistuksiin auttaakseen talvisodan saattamisessa päätökseen. Helmikuun 1. päivänä 1940 Yhdysvaltain Moskovan-suurlähettiläs Laurence Adolf Steinhardt keskusteli Neuvostoliiton ulkoministerin Molotovin kanssa, ja maaliskuun alussa Yhdysvallat pyrki aktiivisesti vaikuttamaan Suomen ja Neuvostoliiton välisiin rauhanneuvotteluihin. Tanner pyysi Yhdysvaltoja kehottamaan Neuvostoliittoa olemaan esittämättä liiallisia vaatimuksia, jotta neuvoteltu rauha voitaisiin solmia nopeasti. Pian sen jälkeen Yhdysvallat neuvoi Neuvostoliittoa tarjoamaan Suomelle suopeat ehdot.

Maaliskuun 12. päivänä 1940 Suomi ja Neuvostoliitto allekirjoittivat rauhansopimuksen. Sen ehdot olivat erittäin ankarat Suomelle. Suomi luovutti Neuvostoliitolle koko Karjalan kannaksen, useita Suomenlahden saaria ja laajan alueen pohjoisesta

sekä allekirjoitti Hankoa koskevan 30 vuoden vuokrasopimuksen. Vaikka rauhansopimuksen ehdot olivat ankarat, Suomen kohtalo olisi voinut olla huonompikin, sillä Neuvostoliiton alkuperäisenä tavoitteena talvisodassa oli ollut riisua Suomi aseista ja asettaa maahan kommunistinen hallitus. Neuvostoliitto suostui sopimuksessa vetämään joukkonsa Petsamon alueelta, ja maat sopivat rakentavansa rautatien Kannanlahden ja Kemijärven välille. Pääministeri Ryti ja ulkoministeri Tanner tunnustivat myöhemmin kiitollisina, että Yhdysvaltain diplomaattiset ponnistelut olivat olleet ainoa Neuvostoliittoa hillinnyt vaikutus.

Talvi- ja jatkosodan välinen aika

Talvisodan jälkeen Suomi pyrki saamaan taloudellista apua Yhdysvalloilta. Se halusi myös käyttää vielä nostamatta olevaa Vienti- ja tuontipankin lainaerää ostaakseen aseita Yhdysvalloilta. Kesäkuun 14. päivänä 1940 Yhdysvallat, haluten yhä välttyä sekaantumasta Euroopan sotaan, torjui tämän pyynnön mutta tarjosi sen sijaan vuoden pituista keskeytystä Suomen sotavelan takaisinmaksuun. Lokakuun 30. päivänä Amerikan Punainen risti lähetti Suomeen tarvikkeita yhteensä miljoonan dollarin arvosta. Suomi oli myös oikeutettu saamaan osan siitä 50 miljoonan dollarin erästä, jonka Yhdysvaltain Punainen risti oli varannut sotapakolaisten käyttöön. Kesäkuussa 1941 Yhdysvaltain kongressi myönsi Suomelle kahden vuoden keskeytyksen sotavelan takaisinmaksuun ja laati uuden velanlyhennysaikataulun, joka edellytti vuosina 1941 ja 1942 lankeavien erien suorittamista 20 vuoden jaksolla alkaen vuodesta 1945.

V YHDYSVALTAIN JA SUOMEN SUHTEIDEN HUONONEMINEN 1941–1944

Asettuminen vastakkaisille puolille toisessa maailmansodassa

Kun Saksa hyökkäsi Neuvostoliittoa vastaan kesäkuun 22. päivänä 1941, Suomesta tuli Saksan rinnalla sotaa käyvä maa, ja marraskuun 25. päivänä 1941 Suomi allekirjoitti Kominternin vastaisen sopimuksen. Yhdistynyt kuningaskunta ja Brittiläinen kansainyhteisö julistivat Suomelle sodan joulukuun 7. päivänä 1941, sattuman oikusta samana päivänä jona Japani hyökkäsi Pearl Harboriin. Kun Yhdysvallat oli nyt aktiivisesti mukana toisessa maailmansodassa sekä Japania että Saksaa vastaan, Yhdysvaltain politiikka Suomea kohtaan mutkistui. Suomi oli samalla puolella sellaisen maan kanssa, jota vastaan Yhdysvallat kävi sotaa. Lisäksi se oli sodassa Yhdysvaltain liittolaisten, Neuvostoliiton ja Yhdistyneen kuningaskunnan kanssa. Rooseveltin hallitus ei kuitenkaan välittömästi katkaissut diplomaattisuhteita Suomeen. Ensimmäisinä Yhdysvaltain sotaan tulon jälkeisinä kuukausina se katsoi, että diplomaattisuhteiden ylläpitäminen heikensi Saksan taholta Suomeen kohdistuvaa painostusta ja että Suomen kansan enemmistö sekä osa sen virkamiehistä halusi yhä ylläpitää diplomaattisuhteita Yhdysvaltoihin. Yhdysvallat uskoi myös, että yhteyksien säilyttämisellä Suomeen saattaisi olla maltillistava vaikutus Neuvostoliittoon, jolla oli sotilaallinen etu puolellaan Suomea vastaan. Yhdysvallat valitsi linjan, jonka puitteissa se useaan otteeseen pyysi Suomea irrottautumaan sodasta tai ainakin vetäytymään pois miehittämiltään vuoden 1940 rajojen takaisilta alueilta.

Sitä mukaa kun Yhdysvaltain yhteistyö Neuvostoliiton kanssa kävi läheisemmäksi, Yhdysvaltain suhteet Suomeen vähitellen murenivat. Tammikuun 3. päivänä 1942 Yhdysvallat asetti matkustusrajoituksia Yhdysvalloissa olevalle Suomen edustuston henkilöstölle vastineeksi sille, että Suomi oli määrännyt matkustusrajoituksia Yhdysvaltain lähetystön Suomessa olevalle henkilöstölle vuoden 1941 heinäkuun alusta lukien. Heinäkuun 15. päivänä 1942 Yhdysvallat ilmoitti Suomelle sulkevansa Helsingin-lähetystönsä konsulaatin ja pyysi Suomea sulkemaan kaikki konsulaattinsa Yhdysvalloissa elokuun 1. päivään mennessä. Joulukuuhun 1942 mennessä Yhdysvaltain lähettiläs oli matkustanut Helsingistä, ja Yhdysvaltain edustusto oli supistunut yhteen ainoaan virkailijaan.³⁴

Yhdysvaltain ja Suomen välisten suhteiden katkaiseminen

Koko vuoden 1943 loppuosan Yhdysvallat pyrki saamaan Suomen vetäytymään sodasta. Kesäkuun 16. päivänä 1944 Suomen lähettiläs Procopé ja kolme Suomen lähetystöavustajaa julistettiin ei-toivotuiksi henkilöiksi, ja heidät karkotettiin Yhdysvalloista sillä perusteella, että he olivat ”toimineet vastoin Yhdysvaltain etuja”.³⁵ Yhdysvallat katkaisi diplomaattisuhteensa Suomeen kesäkuun 30. päivänä 1944 Suomen solmittua sotilaallisen sopimuksen Saksan kanssa. Yhdysvaltain etujen ja omaisuuden valvonta uskottiin heinäkuun 3. päivänä Sveitsin lähetystölle, ja seuraavana päivänä Yhdysvaltain lähetystön toiminta päättyi täydelleen.³⁶

Elokuun 1. päivänä presidentti Ryti erosi. Uusi presidentti Carl Gustaf Mannerheim ei enää katsonut Suomen olevan sidottu Saksaan ja ryhtyi neuvottelemaan aselevosta. Syyskuun 19. päivänä 1944 allekirjoitettiin Moskovassa aseleposopimus, jossa Neuvostoliitto ja Yhdistynyt kuningaskunta toimivat allekirjoittajina Suomea vastaan sodassa olevien maiden puolesta. Yhdysvallat, joka ei ollut julistanut sotaa Suomelle, ei ollut tämän sopimuksen osapuolena. Aselevossa palautettiin voimaan useita Suomen ja Neuvostoliiton maaliskuun 12. päivänä 1940 solmiman sopimuksen alue määräyksiä. Sopimus edellytti myös Petsamon luovuttamista ja Hangon palauttamista Suomelle sekä vastineeksi 50 vuoden vuokrasopimusta Porkkalan niemimaasta ynnä Ahvenanmaan demilitarisoinnista. Suomi sitoutui maksamaan 300 miljoonan dollarin arvosta sotakorvauksia Neuvostoliitolle tuotteiden muodossa kuuden vuoden aikana. Liittoutuneiden valvontakomissio otti vastatakseen aselevon täytäntöönpanosta.³⁷

Potsdamin konferenssissa heinäkuussa 1945 presidentti Truman, Englannin pääministeri Churchill ja Neuvostoliiton generalissimus Stalin sopivat menettelystä rauhansopimuksien valmistelemiseksi entisten vihollismaiden kanssa. Yhdysvaltoja, Englantia, Neuvostoliittoa, Ranskaa ja Kiinaa edustava ulkoministerikonferenssi sai tehtäväkseen laatia luonnokset rauhansopimuksiksi Italian, Bulgarian, Unkarin, Romanian ja Suomen kanssa sekä ehdottaa tarvittavia aluejärjestelyjä. Pariisissa pidettiin heinä-lokakuussa 1946 rauhankonferenssi, jossa viimeisteltiin nämä viisi sopimusta, joiden allekirjoittajina olivat Yhdistyneet Kansakunnat sekä hävinneet maat Suomi mukaanluettuna. Sopimukset allekirjoitettiin Pariisissa helmikuun 10. päivänä 1947. Yhdysvallat ei osallistunut Suomen rauhansopimuksen laatimiseen eikä allekirjoittamiseen, koska nämä kaksi maata eivät olleet virallisesti olleet sodassa keskenään. Rauhansopimus, joka noudatti läheisesti helmikuun 19. päivänä 1944 solmitun aselevon ehtoja, rajoitti Suomen puolustusvoimien suuruuden ja kielsi eräiden aseiden, kuten ohjusten ja torpedoiden, käytön.

VI YHDYSVALTAIN JA SUOMEN VÄLISTEN SUHTEIDEN JÄLLEENRAKENTAMINEN 1945–1980

Diplomaattisuhteiden palauttaminen Yhdysvaltain ja Suomen välille

Suomen irrottautuminen sodasta vuonna 1944 sai Yhdysvallat pyrkimään suhteiden solmimiseen uudelleen Suomen kanssa. Joulukuun 8. päivänä 1944 presidentti Roosevelt nimitti Maxwell M. Hamiltonin ministerin arvoiseksi Yhdysvaltain edustajaksi Suomeen, edustamaan Yhdysvaltain etuja Suomessa samaan tapaan kuin Yhdysvaltain edustajat Romaniassa ja Bulgariassa. Hänen nimityksensä ei merkinnyt diplomaattisuhteiden virallista palauttamista.³⁸

Todettuaan että maaliskuussa 1945 pidetyt Suomen eduskuntavaalit ”toimitettiin vapaasti ja ilmaisivat salaisen äänestyksen kautta Suomen kansan demokraattiset toivomukset” Yhdysvallat ilmoitti elokuun 31. päivänä aikovansa solmia uudelleen suhteet Suomeen.³⁹ Maxwell Hamilton nimitettiin lähettilääksi syyskuun 25. päivänä 1945, ja hän esitti valtuuskirjeensä maaliskuun 26. päivänä 1946. K.T. Jutila puolestaan esitti valtuuskirjeensä Suomen Yhdysvaltain-lähettiläänä marraskuun 21. päivänä 1945.

Suomen sodanjälkeinen ulkopoliittikka

Toisen maailmansodan jälkeen Suomi omaksui puolueettomuuteen perustuvan ulkopoliittikan. Samalla kun korostettiin ystävällisiä suhteita Neuvostoliittoon, tämän politiikan puitteissa pyrittiin yhteistyöhön sekä idän että lännen kanssa. Tämän ”Paasikiven-Kekkonen linjana” tunnetun linjan tarkoituksena oli vuoden 1945 jälkeen saada Neuvostoliitto vakuuttuneeksi siitä, ettei Suomella ollut aikomusta omaksua Neuvostoliiton etujen vastaista tai niille vaarallista ulkopoliittikkaa. Sen tarkoituksena oli myös ehkäistä ennakolta Neuvostoliiton mahdollinen tuleva hyökkäys Suomea vastaan.

Suomen varovainen ja realistinen ulkopoliittikka oli menestyksekkästä. Suomi ylläpiti toimivia suhteita Neuvostoliiton ja sen kommunististen liittolaisten kanssa, mutta laajensi samalla suhteitaan länteen. Se suuntasi huolellisesti kohti Pohjoismaiden neuvoston jäsenyyttä ja pääsyä Yhdistyneiden Kansakuntien jäseneksi vuonna 1955. 1960-luvun alkupuolella presidentti Kekkonen omaksui ”aktiivisen puolueettomuuden” linjan, jonka puitteissa hän pyrki hälventämään Neuvostoliiton huolen sen rajoja uhkaavista vaaroista, irrottamaan Suomen ja Skandinavian idän ja län-

nen välisestä jännityksestä ja lisäämään Pohjoismaiden keskinäistä yhteistyötä.

Suomi jatkoi tätä aktiivista puolueettomuuspolitiikkaa 1970-luvulla työskennellessään idän ja lännen välisten konferenssien hyväksi. Suomi oli strategisten aseiden rajoittamista koskevan alustavan ns. SALT-konferenssin isäntänä. Vuosina 1970–1972 SALT-neuvotteluja käytiin vuoroin Helsingissä, vuoroin Wienissä. Samoin Suomi oli mukana Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssin (ETYK) järjestelyissä marraskuussa 1972 ja kesäkuussa 1973 toimien alustavien keskustelujen isäntänä. Suomi oli myöhemmin ETYK:in ensimmäisen istunnon isäntänä heinäkuussa 1973 sekä sen kolmannen ja viimeisen istunnon isäntänä elokuun 1. päivänä 1975, jolloin osanottajavaltiot Yhdysvallat ja Neuvostoliitto mukaanluettuina allekirjoittivat Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssin päätösasiakirjan, josta on sittemmin käytetty nimeä Helsingin päätösasiakirja. Helsinki oli myös Yhdysvaltain presidentti Gerald R. Fordin ja Neuvostoliiton pääsihteeri Leonid I. Brezhnevin neuvottelujen viimeisen istunnon näyttämönä.⁴⁰

Koko sodanjälkeisen ajan Suomi avasi talouselämänsä länsimaiden kaupalle ja kansainväliselle kilpailulle. Suomesta tuli tullitariffeja ja kauppaa koskevan yleissopimuksen (GATT) jäsen vuonna 1950, ja se liittyi Euroopan vapaakauppaliittoon (EFTA) vuonna 1961 sekä Taloudelliseen yhteistyö- ja kehittämissjärjestöön (OECD) vuonna 1969. Vuonna 1973 se allekirjoitti vapaakauppasopimuksen Euroopan talousyhteisön kanssa. Suomi ylläpiti ystävällisiä suhteita Pohjoismaihin ja allekirjoitti sopimuksen oikeudellisesta, kulttuurisesta, taloudellisesta sekä liikenne- ja tietoliikenneyhteistyöstä Tanskan, Islannin, Norjan ja Ruotsin kanssa maaliskuun 23. päivänä 1962. Lisäksi Suomi liittyi Kansainväliseen valuuttarahastoon, Kansainväliseen jälleenrakennuspankkiin ja Kansainväliseen atomivoimajärjestöön.

Yhdysvaltain sodanjälkeinen Suomen-politiikka

Yhdysvaltain toisen maailmansodan jälkeisen Suomen-politiikan ensisijaisena tavoitteena oli Suomen pysyttäminen riippumattomana suvereenisena valtiona. Muita Yhdysvaltain tavoitteita olivat mm. pyrkimys turvata Suomelle elintaso, joka sillä oli ollut ennen sotaa, edistää sen täyttä osallistumista kansainvälisten järjestöjen toimintaan ja ylläpitää sen tiedotus- ja kulttuuriyhteyksiä länteen.⁴¹ Hahmottaessaan politiikkansa tavoitteita Yhdysvaltain oli pidettävä mielessään Suomen arkaluontoinen geopoliittinen asema idän ja lännen välissä kylmän sodan kiihtyessä. Yhdysvaltain politiikan päättäjät ymmärsivät, että useat Neuvostoliittoon ja itäblokkiin kytkeytyvät tekijät rajoittivat Suomen toimintavapautta: Neuvostoliiton maantieteellinen lähei-

syys, sotakorvausveloitteet ja muut vuoden 1944 rauhansopimuksen veloitteet, Neuvostoliiton kanssa vuonna 1948 solmittu ystävyys- yhteistyö- ja avunantosopimus, Porkkalan niemen vuokraus 50 vuodeksi Neuvostoliitolle, Neuvostoliiton viljan ja Puolan kivihiilen merkitys Suomen taloudelle sekä Suomen vahva kommunistinen puolue.⁴²

Yhdysvallat noudatti tästä syystä politiikkaa, joka pyrki auttamaan Suomea ylläpitämään demokraattisia instituutioitaan ärsyttämättä Neuvostoliittoa sellaisiin vastatoimenpiteisiin, jotka rajoittaisivat Suomen toimintavapautta tai sen yhteyksiä länteen. Yhdysvaltain turvallisuusneuvoston tutkimuksessa vuonna 1952 varoitettiin: ”Avain Yhdysvaltain politiikkaan (Suomen osalta) on välttää toimenpiteitä, jotka uhkaisivat Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden herkkää tasapainoa.”⁴³ Yhdysvaltain pyrkimyksenä ei ollut Suomen osallistuminen lännen poliittisiin liittoihin tai alueellisiin sotilaallisiin liittoutumiin, kuten Pohjois-Atlantin sopimusjärjestöön (NATO). Yhdysvallat tuki Suomen jäsenyyttä Yhdistyneissä Kansakunnissa, ja Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton tingittyä kahdeksan vuoden pakettiratkaisusta, johon myös Suomen jäsenyys liitettiin, Suomi vihdoinkin liittyi maailmanjärjestöön vuonna 1955.⁴⁴

Yhdysvaltain ja Suomen väliset taloudelliset suhteet olivat myös hedelmälliset. Sotakorvausten maksun aikana Yhdysvallat myönsi Suomelle useita Vienti- ja tuontipankin lainoja, yhteensä yli 120 miljoonan dollarin arvosta. Vuosina 1949–1952 myönnettiin yli 38 miljoonaa dollaria Kansainvälisen jälleenrakennuspankin (Maailmanpankin) välityksellä. Lisäksi Suomelle myönnettiin myöhemmin 23 miljoonan dollarin summa sotatarvikkeiden ostamiseen.⁴⁵

Pyrkien lujittamaan Yhdysvaltain ja Suomen välistä ystävyyttä ja yhteisymmärrystä Yhdysvaltain kongressi hyväksyi elokuun 24. päivänä 1949 päätöslauselman, jossa määrättiin, että Suomen vastaiset maksusuoritukset ensimmäisen maailmansodan velasta osoitetaan näiden kahden maan väliseen opiskelijavaihto-ohjelmaan. Vuoden 1949 loppupuolella Yhdysvaltain kongressi myönsi 5,5 miljoonaa dollaria Suomen valtiolle korvauksena suomalaisille laivanvarustajille tonnistosta, jonka Yhdysvallat oli takavarikoinut sodan alussa. Heinäkuun 2. päivänä 1952 Yhdysvallat ja Suomi allekirjoittivat Fulbright-opetusvaihtosopimuksen.⁴⁶

Maat solmivat sodanjälkeisenä kautena useita kaupallisia sopimuksia. Kumpikin maa myönsi luvan kaupalliseen lentoliikenteeseen vuonna 1947, ja tämä vahvistettiin virallisesti vuoden 1949 maaliskuussa. Yhdysvallat pyrki myös edistämään Suomen kaupankäyntiä länsimaiden kanssa. Suoritettuaan loppuun sotakorvaustoimituksensa Neuvostoliitolle Suomi solmi Neuvostoliiton kanssa lisäkauppasopimuksen syyskuussa 1952. Tämä sopimus edellytti Suomen ja Neuvostoliiton välisen kaupan huomattavaa lisäämistä vuoden 1955 loppuun mennessä. Yhdysvallat pyrki myös edistämään kaupankäynnin lisäämistä Suomen ja länsivaltojen kesken.⁴⁷ Tämä pyrkimys ei

johtanut heti tuloksiin, ja vuoteen 1953 mennessä Neuvostoliitto oli sivuuttanut Yhdistyneen kuningaskunnan Suomen tärkeimpänä kauppakumppanina. Yhdysvallat oli kolmannella sijalla Suomen viennin kohdemaista ja viidennellä sijalla Suomeen vievistä maista.⁴⁸

Suomi ja Yhdysvallat lisäsivät kuitenkin kosketuksiaan. Helsingin ja Washingtonin lähetystöt korotettiin suurlähetystöiksi syyskuun 10. päivänä 1954, ja Yhdysvaltain ensimmäinen Suomen-suurlähettiläs Jack K. McFall nimitettiin syyskuun 15. päivänä 1954. Yhdysvallat ja Suomi solmivat myös useita kauppasopimuksia. Esimerkiksi toukokuun 7. päivänä 1955 solmittiin sopimus, joka edellytti Suomen ostavan 5,25 miljoonan dollarin arvosta amerikkalaista puuvillaa ja tupakkaa, ensi sijassa vastineeksi suomalaisista valmistaloista.

Maiden välillä esiintyi myös joitakin erimielisyyksiä. Kun presidentti Kekkonen ehdotti Pohjolan julistamista ydinaseettomaksi vyöhykkeeksi vuonna 1968 solmitun ydinaseiden leviämisen estävän sopimuksen jälkeen, Yhdysvallat reagoi ehdotukseen kielteisesti. Kekkonen halusi ydinvalloilta takeet, etteivät nämä käyttäisi ydinaseita Pohjoismaita vastaan, mutta Yhdysvallat piti tätä suunnitelmaa epätasapuolisena, koska siinä sivuutettiin Kuolan niemimaalla ja Baltian alueella sijaitsevat Neuvostoliiton ydinaseet. Sitä paitsi pohjoismaisten NATO-maiden (Tanskan ja Norjan) sisällyttäminen Pohjolan ydinaseettomaan vyöhykkeeseen olisi vaikuttanut kielteisesti Atlantin liiton puolustusstrategiaan ja keskimatkan ydinohjuksia koskeviin neuvotteluihin.

Yhdysvaltain ja Suomen väliset suhteet paranivat entisestään maiden allekirjoitessa uuden sopimuksen rikollisten luovuttamisesta kesäkuussa 1976. Tällä sopimuksella muutettiin entistä sopimusta lisäämällä siihen huumeri- ja lentokonekaappajia koskevat määräykset.

VII YHDYSVALLAT JA SUOMI 1980-LUVULLA

Yhdysvaltain ja Suomen välisen ystävyuden lujittaminen

Yhdysvaltain ja Suomen väliset suhteet ovat edelleen sodanjälkeisen ajan vakaimpia. Kahdeksan viime vuoden varrella Yhdysvaltain ja Suomen välisiä siteitä on lujitettu lukuisilla virallisilla korkean tason tapaamisilla ja vierailuilla. Lisäksi virastotasolla on tehty useita yhteistyösopimuksia terveydenhuollon, tieteen ja kuljetuksen alueella. Yhdysvallat tukee edelleen Suomen puolueettomuutta ja riippumattomuutta.

1980-luvun alkupuoliskolla Yhdysvaltain ja Suomen välisissä keskusteluissa keski-tyttiin keskimatkan ydinvoimia (INF) ja strategisten aseiden supistamista koskeviin neuvotteluihin (START), Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssiin (ETYK), risteilyohjusten ylilentoihin ja taloudellisiin suhteisiin. Suomi tuki edelleen voimakkaasti ETY-prosessia, jota se piti erittäin tärkeänä idän ja lännen välisen yhteisymmärryksen sekä oman turvallisuutensa kannalta. Edistääkseen ETY-prosessia Suomi toimi lokakuussa 1983 pidetyn valmistelevan kokouksen isäntänä. Kokous johti vuoden 1984 tammikuussa Tukholmassa pidettyyn Euroopan aseriisuntakonferenssiin. Sekä Yhdysvallat että Suomi tukivat Geneven neuvotteluja ja muita aseriisuntaneuvotteluja, vaikka niiden tavoitteet poikkesivat toisistaan. Suomi piti neuvotteluja keinona lieventää supervaltojen välistä ristiriitaa, kun taas Yhdysvallat piti niitä foorumina strategisten ydinaseiden tasapainon palauttamiseksi.

Huomattavana kiistanaiheena Yhdysvaltain ja Suomen välillä ovat ydinkysymykset. Neuvostoliiton kieltäytyttyä jatkamasta asevalvontaneuvotteluja Genevessä vuonna 1983 ja Yhdysvaltain ryhdyttyä sijoittamaan keskimatkan risteilyohjuksia Keski-Eurooppaan Suomi pyrki saamaan Neuvostoliiton vakuuttuneeksi siitä, etteivät nämä ohjukset merkinneet uhkaa. Neuvostoliiton taholta huomautettiin kuitenkin, että ensimmäinen isku voisi tavoittaa Kuolan niemimaalla olevat Neuvostoliiton tukikohdat ja että tämä tilanne edellyttäisi Suomen pitävän tiukasti kiinni puolueettomuudesta ja muista sitoumuksistaan. Neuvostoliitto kehotti Suomea ponnistelemaan ydinaseettoman vyöhykkeen perustamiseksi Pohjois-Eurooppaan. Yhdysvaltain edustajat onnistuivat vakuuttamaan Suomen poliittisille johtajille, ettei risteilyohjus ole ensi iskussa käytettävä ase ja että Yhdysvallat kunnioittaisi puolueettomien maiden, myös Suomen, alueellista koskemattomuutta.

Yhdysvaltain ja Suomen suhteita on vahvistanut joukko virallisia korkean tason tapaamisia ja vierailuja. Varapresidentti George Bushin vierailu Helsingissä heinäkuussa 1983 ja presidentti Mauno Koiviston vierailu Washingtonissa kahta kuukautta myöhemmin olivat tärkeitä symbolisia ja psykologisia osoituksia Suomen vahvoista siteistä sekä länteen yleensä että erityisesti Yhdysvaltoihin.⁴⁹

Ulkoministeri George P. Shultzin vierailut Suomessa ja Suomen ulkoministereiden vierailut Yhdysvalloissa useaan otteeseen viime vuosina ovat osaltaan lujittaneet maiden välistä ystävyyttä.⁵⁰ Ulkoministeri Shultz osallistui 29.7.–1.8.1985 Helsingissä Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssin päätösasiakirjan kymmenvuotispäivän kunniaksi järjestettyyn tilaisuuteen ja osallistui myöhemmin samana vuonna Yhdysvaltain ja Suomen välisiin neuvotteluihin Helsingissä. Suomen ulkoministeri Paavo Väyrynen vieraili Washingtonissa vuoden 1986 marraskuussa. Vuonna 1987 ulkoministeri Shultz viivähti Helsingissä huhtikuun 12. ja 13. päivänä matkallaan Moskovaan, ja lokakuun 20. ja 21. päivänä hän tapasi presidentti Koiviston. Ulkoministeri Kalevi Sorsa puolestaan kävi epävirallisella vierailulla Washingtonissa toukokuun 25. ja 26. päivänä 1987.

Vuonna 1988, jonka Yhdysvaltain kongressi ja presidentti julistivat Yhdysvaltain ja Suomen ystävyysvuodeksi suomalaisen siirtolaisuuden 350-vuotisjuhlan kunniaksi, ulkoministeri George Shultz vieraili Helsingissä tavaten Suomen presidentti Koiviston ja muita Suomen johtohenkilöitä helmikuun 20.–21. päivinä ja huhtikuun 20.–21. päivinä matkalla Moskovaan tapaamaan Neuvostoliiton johtajia. Toukokuun 1.–7. päivinä pääministeri Harri Holkeri vieraili Washingtonissa ja muissa Yhdysvaltain kaupungeissa ja tapasi presidentti Reaganin Valkoisessa talossa toukokuun 5. päivänä. Toukokuun 25.–29. päivinä presidentti ja rouva Ronald Reagan sekä suuri seurue, johon kuului ulkoministeri Shultz, vieraili Helsingissä. Presidentti Reagan ja hänen tärkeimmät neuvonantajansa tapasivat presidentti Koiviston ja muita suomalaisia virkamiehiä. Toukokuun 27. päivänä presidentti Reagan piti Finlandia-talossa merkittävän ulkopoliittisen puheen aiheenaan ihmisoikeudet.⁵¹

Huhtikuun 7. päivänä 1989 lehdistölle ilmoitettiin, että ulkoministeri James A. Baker III käy Helsingissä toukokuun 8.–10. päivinä matkallaan Moskovaan tapaamaan Neuvostoliiton johtajia.

Viitteet

- 1 Luettelo Yhdysvaltain edustustoista alueella, josta tuli Suomi vuonna 1917, sekä kunkin perustamispäivästä ja ensimmäisestä nimityksestä on esitetty liitteessä 1. Luettelo Yhdysvaltain edustustojen päälliköistä Suomessa on esitetty liitteessä 2.
- 2 *Foreign Relations of the United States, 1918, Russia, II* (Washington, 1932), s. 733.
- 3 *Ibid.*, s. 736.
- 4 *Ibid.*, s. 747–749.
- 5 *Ibid.*, s. 749.
- 6 *Ibid.*, s. 755–756. Ks. liite 3, Lansingin muistio 27.2.1918 860d.00/41, National Archives and Records Administration (jäljempänä NARA).
- 7 *Ibid.*, s. 768. Ks. liite 4, Nuortevan kirje Lansingille 9.3.1918, 860d.00/45 (NARA).
- 8 *Ibid.*, s. 788.
- 9 *Ibid.*, s. 814.
- 10 John H. Wuorinen, *A History of Finland* (New York, 1965), s. 193.
- 11 *Foreign Relations of the United States, 1919, II* (Washington, 1934), s. 215.
- 12 *Ibid.*, s. 217.
- 13 Ks. liite 5, Mannerheimin esittelykirje 20.6.1919, 701.60d11/29 (NARA), sekä liite 6, Luettelo Suomen Yhdysvaltain-lähettiläistä ja -suurlähettiläistä.
- 14 *Foreign Relations of the United States, 1919, II*, s. 221–222.
- 15 *Ibid.*, s. 222–223.
- 16 *Ibid.*, s. 227..
- 17 For copies of Department of State instructions to Magruder, March 12, 1920, 123M272/78a, and March 13, 1920, 123M272/79a (NARA), see Appendix 7.
- 18 Wuorinen, *A History of Finland*, s. 224–226, 485–491.
- 19 Benjamin D. Rhodes, ”The Origins of Finnish-American Friendship, 1919–1941”, *Mid-America*, 54 (January 1972), s. 4–6)
- 20 Charles I. Bevans, *Treaties and Other International Agreements of the United States of America, 1776–1949*, (Washington 1971), s. 695–700, 734–735. Ks. liite 8, luettelo Yhdysvaltain ja Suomen välisistä yhä voimassa olevista sopimuksista.
- 21 Bevans, *Treaties and Other International Agreements of the United States of America, 1776–1949*, s. 701–704; *Foreign Relations of the United States, 1925, II* (Washington 1940), s. 86.
- 22 Bevans, *Treaties and Other International Agreements of the United States of America, 1776–1949*, 709–710.
- 23 *Ibid.*, s. 705–708. Vuoden 1955 viisumisopimuksen teksti ks. 9 UST 1175; TIAS 4102.
- 24 *Foreign Relations of the United States, 1928, II* (Washington 1943), s. 806–807.
- 25 Bevans, *Treaties and Other International Agreements of the United States of America, 1776–1949*, s.713–714.
- 26 Rhodes, ”The Origins of Finnish-American Friendship, 1919–1941”, s. 7–8.
- 27 *Foreign Relations of the United States, 1933, I* (Washington 1950), s. 864.
- 28 Rhodes, ”The Origins of Finnish-American Friendship, 1919–1941”, s. 9–12; *Foreign Relations of the United States, 1934, I* (Washington 1951), s. 558–564.
- 29 *Foreign Relations of the United States, 1934, II* (Washington 1951), s. 138.

- 30 Ibid., s. 137–140. Otteita tästä vuoden 1934 sopimuksesta, ks. liite 9.
- 31 Bevans, *Treaties and Other International Agreements of the United States of America, 1776–1949*, s. 736–743.
- 32 Wuorinen, *A History of Finland*, s. 310.
- 33 Andrew J. Schwartz, *America and the Russo-Finnish War* (Washington 1960), s. 21–24.
- 34 *Foreign Relations of the United States, 1942, II* (Washington 1962) s. 112–114.
- 35 *Foreign Relations of the United States, 1944, III* (Washington 1965) s. 601.
- 36 Ibid., s. 608.
- 37 Ks. liite 10, kartta Suomen nykyisistä rajoista.
- 38 *Foreign Relations of the United States, 1944, III*, s. 626–627.
- 39 *A Decade of American Foreign Policy: Basic Documents, 1941–1949* (Washington 1985), s. 169; *Foreign Relations of the United States, 1945, IV* (Washington 1968), s. 630–632.
- 40 Asiakirjat joista käy ilmi Suomen osuus Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökongressin järjestämiseen sisältyvät julkaisuun *The Conference on Security and Cooperation in Europe: Public Statements and Documents, 1954–1986* (Office of the Historian, Department of State, October 1986), Research Project 1492. Kokouksen syntyä kuvaa John J. Maresca teoksessaan *To Helsinki: The Conference on Security and Cooperation in Europe, 1973–1975* (Durham, N.C., 1985). Ks. liite 11, tiivistelmä presidentti Fordin ja presidentti Reaganin vierailuista Suomeen.
- 41 *Foreign Relations of the United States, 1949, V* (Washington 1976), s. 443–444.
- 42 Ibid., s. 448.
- 43 *Foreign Relations of the United States, 1952–1954, VI* (Washington 1986) osa 2, s. 1759.
- 44 *Foreign Relations of the United States, 1949, V*, s. 443–444; Wuorinen: *A History of Finland*, s. 478.
- 45 Ibid., s. 468–469.
- 46 Wuorinen, *A History of Finland*, s. 468–469. Fulbright-sopimuksen suomenkielinen teksti liitteessä 12.
- 47 *Foreign Relations of the United States, Current Economic Developments, 1945–1954* (mikrofilmi), 20.10.1952 (Washington 1987).
- 48 Ibid., 4.8.1953 (Washington 1987).
- 49 Ks. liite 13, luettelo Suomen korkean tason virallisista vierailuista Yhdysvaltoihin. Katsaus Yhdysvaltain ja Suomen välisiin suhteisiin Koiviston vierailun ajankohtana, ks. *White House background briefings, 23. ja 27.9.1983*, teoksessa *American Foreign Policy: Current Documents, 1983, Supplement* (mikrofilmi) (Washington 1988).
- 50 Ks. liite 14, luettelo Yhdysvaltain ulkoministereiden vierailuista Suomeen.
- 51 Ks. liite 15 Reaganin puheen teksti.